

Komenský vykládá Komenského

Citáty Jana Amose Komenského

Epizoda 11 – Kterak vrchnost světu vládne

Vládě nad druhými je třeba se naučit

Je potřeba, aby vrchnost byla vycvičená. Protože čím jiným je vrchnost bez poznání, moudrosti, správcovství, rozšafnosti než básnické krávy vytylé, zapřažené koně bez rozumu, ale bez vozataje? Jak to pak vypadá, když se pak jede a veze, snadno uvidíme na příkladech. Protože dokonce i když se dá vláda do rukou lidem učeným, rozumným a v dobré správě a obezřetnosti vyškoleným, stejně to nemůže být bez chyb a omylů. O co více pak, když druhým vládnou ti, kdo ani sami sobě vládnout neumí a ani nechápou, co to je správná vláda a správa společnosti. Ani se tomu neučili. Jsou to samorostlí obři, Goliášové křiklaví a sršlaví, pštrosi hloupí, kteří sami svá vejce sem a tam rozhazují a pošlapávají. Proto jestli tu má být vrchnost hodná, správná, která umí plnit zlé věci a budovat dobré, je nutné, aby se ti, kteří chtějí vládnout, byli vládě vyučeni, to znamená nejen, aby jí rozuměli, ale aby si na ni zvykli. *Didaktika str. 62-63*

Láska ke svobodě

Uvažme stav veřejných věcí. Jejich základem je vláda nad sebou samým, protože nic nemůže vykonávat vládu, není-li samo zvládnuto, a nikdo nemůže vládnout jiným, pokud zároveň nebo ještě spíše dříve než jiné neovládá sebe. A Bůh skutečně pozvedl člověka k takové důstojnosti, že mu podřídil všechna nižší stvoření a dopřál mu dosáhnout takového vrcholu vážnosti, že člověk, vládce a soudce všeho, je podřízen jen sobě samému a řídí se jen vlastním úsudkem, a ne úsudkem někoho jiného. Je jisté, že základ správného řádu ve všem, co se týká člověka, a osa veškerého lidského štěstí je v tom, aby každý, kdo je určen k vládě nad jinými, chtěl, mohl a uměl rozumně ovládat především sama sebe. A počátek zkázy by byl, kdyby sama sebe ovládat nechtěl, nemohl a neuměl. A proto se Bůh vždy staral o to, aby se člověk ovládat chtěl, mohl a uměl. Aby to chtěl, obdařil ho láskou ke svobodě. (Zárodky této svobody je možné spatřit i u jiných stvoření: vždyť kůň vyhazuje jezdce, býk shazuje jármo, ptáček opouští klec, v níž má předloženu potravu, a to všechno proto, aby byli volní. V člověku je však touha po svobodě naprosto nezkrotná, takže mnozí lidé raději zemřou, než aby otročili, a tedy byli podřízeni jiné vůli než své vlastní.) Dále, aby mohl člověk sama sebe ovládat, přidal mu Bůh vytrvalé poradce, kteří jsou stále při něm, stále se zajímají o jeho záležitosti, stále mu připomínají, co udělat dříve a co má dělat v budoucnu. Jsou to rozum a svědomí. *Obecná porada o nápravě věcí lidských I. 89–90*

Přebývat sám v sobě a vládnout především sobě

Za nadsazené bývá pokládáno básníkovo tvrzení: Každý je sám sobě světem, vně tedy nehledej sebe. Za žertovné zas tvrzení filosofovo: Chceš-li být králem, dám ti království – vládni sobě samému. Sotva však mohlo být řečeno něco pravdivějšího, sotva mohla být udělena blahodárnější rada. Lidé dnes neprodlévají v sobě samých, vystupují ze sebe a nechávají se zaplétat do koloběhu věcí, jež je nekonečně mnoha způsoby strhávají a rozpolcují. Kdyby však každý prodléval sám v sobě, měl by toho dost co dělat úměrně svým schopnostem. Kdyby totiž vládl sobě samému, byl by tak králem, který spravuje celé království. Nelze si představit žádné opravdovější, slavnější

a Boží vznešenosti bližší království, než je to, které máme ve svém nitru. Člověk pak všechny tělesné orgány spolu se všemi duševními schopnostmi podřizuje zákonům práva a spravedlnosti, na celém území svého království zabraňuje nepokojům a vzpourám a všechno udržuje v míru, klidu a stálém štěstí. *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 197*

Vládnout se má pomocí rozumu, ne násilí

Vláda člověka nad člověkem se má uskutečňovat pomocí rozumu, nikoli násilí. Vzhledem k tomu, že ovládaný je stejně jako ty obdařený svobodnou vůlí, nelze ho ovládat jinak než rozumem. Zkouší-li to někdo jinak, je to tyranie, zdroj veškerého nepořádku, násilností a zániku. Kdo chce proto vládnout jiným, musí se naučit ovládat sama sebe. Kdo je sám nepořádný, ten bude všechno řídit nespořádaně. Zatímco každý člověk jako rozumný živočich strpí, abys ho vedl pomocí rozumu, tak násilím dokážeš jen to, že zahořkne a upadne do zoufalství. Stvořitel totiž obdaroval člověka takovou svobodou, že mu ji nelze odebrat, a proto ani sám Bůh mu ji nebere. Násilí je tedy nástrojem vhodným ke zničení člověka, ne však k jeho nápravě.

Pokud tedy chceš, aby někdo udělal to, co mu nařizuješ, ukaž mu jen, co, proč a jak má udělat, a on tě poslechne. Je-li totiž člověkem, musí uznat pravdu a chtít dobro. Jestliže to odmítne uznat nebo připustit, je jasné, že je to tvá vina nebo určitě vina toho, kdo zkažil jeho mravy, k jejichž nápravě je nutná dovednost, nikoli násilí. *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 228–229*

Pravidla dobrého soudce

Soudnictví ve vlastním smyslu náleží světským soudcům, kteří budou svůj úřad zastávat dobře, budou-li dbát pravidel dobrého soudce. To je:

1. Soudce má být prost všeho zaujetí, jako čiré sklo je prosto vlastní barvy a váhy závaží.
2. Nemá vynášet rozhodnutí bez vyslyšení druhé strany s vědomím, že je vahou s dvěma miskami a že má dvě uši.
3. Musí-li soudce vyslechnout žalobce za nepřítomnosti žalovaného (pro důstojnost žalobcovu nebo svědkovu), pak nesmí vyhlásit nic proti nepřítomnému. Kdo rychle vyhlašuje, spěchá pykat, kdo rozhoduje bez slyšení druhé strany, i když spravedlivě, je přesto nespravedlivý.
4. Nesmí přijímat dary. Bůh to zcela zakázal s připojením důvodů, že dary zaslepují. A je to pravda, poněvadž to dosvědčuje ten, kdo zná všechno, a poněvadž to dokazují zkušenosti.
5. Nesmí brát ohled na osobu.
6. Odměny a tresty mají být rozděleny tak spravedlivě a tak svědomitě, aby ani nejnepspravedlivější lidé nemohli závidět dary, ani si stěžovat na tresty. Seneca: Věz, že teprve ty blesky jsou nejspravedlivější, k nimž mají úctu i zasažení.

Obecná porada o nápravě věcí lidských III. 417

Nedělej druhým, co sám nemáš rád

Tak tedy mravní zásada „Nikomu neškod.“ vyplývá zase z jiné: Co nechceš, aby ti druzí činili, sám jinému nedělej. To svou platnost bezprostředně odvozuje z příkazu: Miluj bližního svého jako sebe samého. Ten ovšem zřejmě plyne z metafyzické poučky: Rovným náleží rovné. Zde se také ukazují výjimky, pokud se nějaké v mravní zásadě vyskytují. Je třeba jasné, že nejsou-li si dva lidé rovni (například král a poddaný), náleží více králi než sedlákovi nebo šlechtici, poněvadž nerovným náleží nerovné, výše postaveným to, co je vyšší, a níže postaveným to, co je nižší (viz 2S 18,3). *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 190*

Formy vlády – demokracie, aristokracie, monarchie

Při výběru nejlepšího způsobu uspořádání obce stojíme ovšem před obtížemi. Je celkem trojí forma vlády. Buď si lid vládne sám prostřednictvím těch schopnějších ze svého středu, které střídavě povznášejí k vládě, nebo prostřednictvím většího počtu současně vládnoucích šlechticů nebo mu vládne ten nejlepší jedinec vybraný se souhlasem všech. První druh státního zřízení se nazývá demokracie, druhý aristokracie a třetí monarchie. První je pro lidi nejpřirozenější, druhý nejspolehlivější a třetí nejdokonalejší.

Demokracie je přirozená. Vždyť kdybychom zůstali v ráji, byli bychom si všichni rovni a jediné panování, které by tam bylo, by bylo panování nade vším živým. Avšak pád prvních lidí způsobil, že nyní stojí v čele nějaký vládce, aby autoritou meče krotil lidskou špatnost (Ř 13,3.4). Aristokracie je vzhledem ke stavu lidské pokaženosti nejspolehlivější, poněvadž svrchovanou vládu nelze bez obav svěřit ani jedinci, a to z obavy před tyranskou samovládou, ani mnoha lidem, a to z obavy před zmatkem. Nejbezpečnější tedy je dát se střední cestou.

Monarchie je nejdokonalejší, a to ze tří důvodů. Je totiž zobrazením celku všehomíra, který spravuje jediný Bůh, je zobrazením viditelného světa, který řídí jedině slunce, a je také zobrazením člověka, kterého oživuje jediná duše.

A nyní se ptáme, která z těchto forem vlády je nejlepší. Odpověď: pro monarchii mluví příklad Boží, neboť Bůh vládne samojediný v říši svého světa. A také každé živé tělo, především lidské, které spravuje jediný duch, má nad sebou jedinou hlavu, nikoli více hlav. Lze však odpovědět i následujícím způsobem. Svět řídí jediný Bůh, protože on sám všechno stvořil. Každý tvůrce přece vládne svému dílu, protože co ze své vůle vytvořil, to také svou vůlí řídí. Konečně pak, ve všech případech může být udržen řád, protože všechny odpovídají rozumu i idejím, které pocházejí od Boha. Zároveň je třeba potlačovat odchylky a zneužívání ve všech třech formách. Určit jednoznačně, která forma je nejlepší, je obtížné, a to jak kvůli přednostem každé z nich, tak i kvůli nebezpečím, která každá z nich skýtá. Je to nebezpečí zneužití a zvrhnutí se všech tří forem vlády v 1. tyranii; 2. oligarchii; 3. anarchii.

Politické společenství se uchovává pomocí 1. pojmů představovaných zákony; 2. pozorností a cvičení, to znamená soudnictví; 3. výkonné moci. *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 237*

Nerušit zaběhlé pořádky

Šestý labyrint lidských záležitostí je odlišnost vlád a z ní vzniklé spory, které ve světě vyvolávají trvalý neklid. Není totiž dosud možné se shodnout na nejlepší formě vlády. Bylo by lepší, aby si lid vládl sám, demokraticky? Nebo aby mu vládli jeho přední muži, aristokraticky? Či snad monarchicky, kde jedna hlava vládne dědičně? Jedni usilují o tento způsob, druzí o druhý nebo další a střetávají se tak už skoro šest set let. A co je zde to jedno potřebné? Odpověď: Dávat Bohu co je Božího, a císařovi, co je císařovo (Mt 22,21), neboť platí slovo: poddáni buďte všelikému lidskému zřízení pro Pána (1Pt 2,13). To znamená, ať už je v lidské společnosti jakýkoliv pořádek, nerušit ho, ale chránit. Bůh stvořil lidi svobodné, nedal je do vlastnictví žádného tvora ani andělů, ale kde je množství, tam je zmatek, nepřivede-li se množství k jednotě pomocí řádu. A rozhodnutí o formě toho řádu ponechal Bůh na lidech. V této věci nedal lidem žádný zřetelný pokyn, ale jen příklady živých tvorů, žijících společným životem: u mravenců příklad demokracie, u včel monarchie. Dokud lidstvo před potopu řídili otcové rodin, bylo to smíšené zřízení demokraticko-aristokratické, jež Bůh nezavrhoval. *Unum Necessarium str. 128-129.*

Citáty jsou vybrány z těchto knih Jana Amose Komenského a vztahují se vždy k obsahu jednotlivých dílů animovaného seriálu:

KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věci lidských*, I., II., III., Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992.

KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint světa a ráj srdce*, Žandov: Nakladatelství Poutníkova četba, 2010.

KOMENSKÝ, J. A. *Unum Necessarium - Jedno nezbytné*, Praha: Nakladatelství Kalich, 1999.

KOMENSKÝ, J. A. *Předehra pansofie, Objasnění pansofických pokusů*, Praha: Nakladatelství Academia, 2010

KOMENSKÝ, J. A. *Didactica*. In Dílo Jana Amose Komenského Opera omnia, sv. 11, Praha: Nakladatelství Academia, 1973

KOMENSKÝ, J. A. *Epistula ad Montanum*. In Dílo Jana Amose Komenského Opera omnia, sv. 1, Praha: Nakladatelství Academia, 1969

Odkazy u citátů z Obecné porady o nápravě lidských jsou ve formátu svazek (římskými číslicemi) a číslo stránky.

ČESKÉ STUDNY

